

re Muvahhidler'in ileri gelen vali ve kumandanlarından Ebû Muhammed Abdullah b. Ebû Hafs 10 Muharrem 557'de (30 Aralık 1161) Karmûne'yi (Carmona) aldığı zaferini tebrik edenler arasında İbn Sâhibüssalât da bulunuyordu. Aynı yıl Muvahhidler'in Endülüs'teki merkezinin Emevîler zamanındaki gibi Kurtuba (Cordoba) olması kararlaştırılınca kendisine kâtiplik önerildi; fakat bu görevi kabul etmeyip affını istedi. Bununla birlikte hayatını şehrin saygıdeğer şahsiyetlerden biri olarak sürdürdü; nitekim 12 Şevval 557'de (24 Eylül 1162) Kurtuba'ya gelen Abdülmü'min el-Kûmî'nin oğulları Seyyid Ebû Ya'kûb Yûsuf ile Seyyid Ebû Saîd Osman'ı karşılayan heyet içerisinde onun da yer aldığı görülmektedir.

İbn Sâhibüssalât 560 (1165) yılında, Abdülmü'min el-Kûmî'nin ölümü üzerine (558/1163) yerine geçen Ebû Ya'kûb Yûsuf ile kardeşleri Kurtuba Valisi Seyyid Ebû Saîd ve Seyyid Ebû Hafs arasında başlayan soğukluğu gidermek amacıyla Cebelitârik ve Merakeş'te yapılan toplantılara katıldı. Toplantılardan sonra Seyyid Ebû Hafs ve Seyyid Ebû Saîd Endülüs'e dönüş yolculuğuna çıktıkları halde İbn Sâhibüssalât Merakeş'te kalmaya devam etti. Bu arada Muvahhidî sarayında bulunan fakih Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Hatîb el-İşbîlî gibi âlimlerden yararlanma fırsatı buldu ve ilim çevrelerinin yanında sarayla da ilişkisini sürdürdü. 23 Zilhicce 560'ta (31 Ekim 1165) Muvahhidî kuvvetlerinin Benî Merdenîş'ten Muhammed b. Sa'd'a karşı zafer kazandığı müjdesi geldiğinde Merakeş'te bulunuyordu (*el-Men bi'l-imâme*, s. 200). Bu haberden altı ay sonra İşbîliye'ye (Sevilla) vali tayin edilen Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû İbrâhim Endülüs'e doğru yola çıkarken İbn Sâhibüssalât da kafiyeyle katıldı ve yeni vali ile yakın dostluk kurdu; onun Gırnata (Granada) valiliğine getirilmesinden sonra da yanına gitti.

566 (1170) yılının başlarında Merakeş'te bulunduğu anlaşılan İbn Sâhibüssalât, o sırada geçirdiği önemli bir hastalıktan yeni kurtulan Halife Ebû Ya'kûb Yûsuf'un huzuruna çıkan bir heyete katıldı. Bu ziyaretten sonra çeşitli ihسانlara nâil oldu ve halifenin iyileşmesi münasebetiyle düzenlenen törenlere davet edildi. Onun, Endülüs'ten gelen yardım istekleri üzerine 4 Receb 566'da (13 Mart 1171) Merakeş'ten hareket eden halifenin beraberinde olduğu şüphesizdir; çünkü bu yolculuğu en ince ayrıntılarına kadar anlatmaktadır. İbn Sâhibüssalât'ın Endülüs'te de

Ebû Ya'kûb Yûsuf'tan ayrılmayıp çeşitli seyahat ve merasimlere, 567 (1172) yılında Vebze (Huete) seferine katıldıktan sonra ertesi yıl İşbîliye'ye gittiği anlaşılmaktadır. On yıl sonra da halifenin Sûs bölgesindeki isyancıların üzerine yaptığı harekâta iştirak etti. Tabip Ebû Bekir İbn Zühr ve filozof Ebû'l-Velîd İbn Rüşd ile beraber Tinmel'de bulunan Muvahhidî hareketinin lideri İbn Tûmert el-Mehdî'nin ve Muvahhidler'in ilk hükümdarı Abdülmü'min el-Kûmî'nin kabirlerini ziyaret etti. Daha sonra halifeyi karşılama töreni için İşbîliye'ye döndü; ardından da onun maiyetinde Şenterîn (Santarem) -Üşbüne (Lizbon) seferine çıktı (580/1184). İbn Sâhibüssalât'ın önemli bir yere sahip olduğu Muvahhidî sarayıyla ilgili, Ebû Ya'kûb'un bu sefer sırasında vuku bulan ölümünden sonra da devam etti. 594 (1198) yılında İşbîliye Ulucamii'nin tamamlanmak üzere olan inşaatını Halife Ebû Yûsuf el-Mansûr'la birlikte gezdi ve aynı yıl bu camiye hatip tayin edildi (İbn İzârî, s. 228); dolayısıyla ölüm tarihinin bu yıldan sonra olması gerekir.

Eserleri. 1. *Kitâbu Târîhi'l-men bi'l-imâme 'ale'l-müstaz'afin bi-en ce'ale-hümü'llâhu e'immeten ve ce'alehümü'l-vârişîn*. Muvahhidler'in tarihi için temel kaynaklardan olan eser üç cilttir ve bunlardan birinci ile üçüncüsü kayıptır. 554-568 (1159-1173) yılları arasında kapsayan II. cildin yazma nüshası Oxford Bodleian Library'de bulunmaktadır (MS, Marsh, nr. 433). Bu kitaptan İbnü'l-Kattân el-Mağribî, İbn İzârî, İbnü'l-Ebbâr, İbn Abdülmelik, İbn Ebû Zer', Ali el-Ceznâî, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Haldûn, Ahmed b. Muhammed el-Makkarî gibi birçok tarihçi faydalanmıştır. Abdülhâdî et-Tâzî tarafından *el-Men bi'l-imâme* adıyla neşredilen (Beyrut 1964) ve birkaç baskısı yapılan eser Muvahhidler'in siyasî tarihi yanında İslâm ve hristiyan dünyası arasındaki ilişkilerle ilgili bilgiler, resmî mektuplar ve çeşitli yazışmalar, kasideleer ihtiva etmesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Muvahhidler Devleti'nin teşkilât yapıyla, ülkedeki ilmi ve fikrî faaliyetlerle, iktisadî ve dinî hayatla ve mimariyle ilgili bilgiler de içermektedir. 2. *Şevretü'l-Mürîdin (Târîhu'l-Mürîdin)*. Murâbitlar'ın son yıllarında ortaya çıkan Ebû'l-Kâsım İbn Kasî liderliğindeki Mürîdî hareketine dair olan eserin varlığı, müellifin *el-Men bi'l-imâme*'de atıfta bulunmasından öğrenilmektedir (s. 68, 129, 284, 321; ayrıca bk. neşreden giriş, s. 22-26).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sâhibüssalât, *el-Men bi'l-imâme* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Beyrut 1987, s. 122-123, 139-140, 179-182, 185, 187, 200, 220-221, 340-341, 349 vd., 413, 425; ayrıca bk. neşreden giriş, s. 5-57; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1889, II, 620; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 8, 9, 16, 20, 23, 24, 27, 30, 35, 43-44, 81, 88, 90, 92, 98, 148, 159-160, 228; *el-Hulelû'l-mevşiyye fi zikri'l-Merrâküşiyye* (nşr. Süheyl Zekkâr - Abdülkâdir Zimâme), Rabat 1399/1979, s. 116, 143; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muğrib*, Rabat 1973, s. 184, 196, 202; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 554; İbn Süde, *Delilü mü'errihi'l-Mağribi'l-aşkâş*, Dârülbeyzâ 1960, I, 135-136; Muhammed Abdullah İnân, *'Asrû'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, Kahire 1384/1964, I, 7-10; ayrıca bk. İndeks; Zirikli, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 164; İzzeddin Ömer Müsâ, *el-Muvahhidîn fi'l-ğarbi'l-İslâmî*, Beyrut 1411/1991, s. 16, 210; Abdülhâdî et-Tâzî, "Târîhu'l-Men bi'l-imâme: te'lîfî İbn Şâhibi's-salât", *MMİr.*, XI (1964), s. 243-274; J. F. P. Hopkins, "İbn Şâhib al-Salât", *EP* (İng.), III, 924-925; Muhammed Hüdâ-yî, "İbn Şâhibü's-salât", *DMBİ*, IV, 99-100.

ABDÜLHÂDÎ ET-TÂZÎ

İBN SAHNÛN

(ابن سحنون)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Sahnûn Abdisselâm b. Saîd et-Tenühî el-Kayrevânî (ö. 256/870)

Mâlikî fıkıh âlimi, eğitim bilimci.

202'de (817) Kayrevan'da doğdu. Babası, Kuzey Afrika'da Mâlikî mezhebinin yayılmasında önemli hizmetleri geçen *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* adlı eserin müellifi Sahnûn'dur. Sahnûn oğlunun eğitime özen gösterdi. Başta Kur'an olmak üzere temel bilgileri ve fıkıh babasından öğrenen İbn Sahnûn, daha sonra devrin önde gelen âlimlerinden Abdullah b. Ebû Hassân el-Yahsubî, Müsâ b. Muâviye es-Sumâdihî, Abdülazîz b. Yahyâ el-Medenî el-Hâşimî, Abdülmü'min b. Müstenîr el-Cezerî ve Bakî b. Mahled'den hadis dinledi. Ebû'l-Hasan Muhammed b. Nasr b. Hadram'dan münazara dersleri aldı. 235'te (849-50) hem ilim tahsili hem de hacını ifa etmek amacıyla doğu seyahatine çıktı; önce Kahire'de Şâfiî'nin talebelerinden Müzenî ve Mısır'ın diğer ileri gelen âlimleriyle görüştü. Müzenî, ondan daha bilgili ve daha zeki birini görmediğini söylemiştir. Aynı yıl hac vazifesini yerine getirdikten sonra Medine'ye geçti; İmam Mâlik'in talebelerinden Ebû Mus'ab ez-Zührî ve Ya'kûb b. Humeyd b. Kâsib'le görüştü. Ebû Mus'ab ve Seleme b. Şebîb en-Nisâbüri'den hadis dinledi. Yolculuğu

sirasında birçok âlimle tanışarak onlardan istifade etti.

Kayrevan'a döndüğünde eser yazmaya ve öğrenci yetiştirmeye başlayan İbn Sahnün'un daha babası hayatta iken müstakil bir ders halkasına sahip olduğu rivayet edilir. İbrâhim b. Attâb el-Havlânî, Muhammed b. Sâlim el-Kattân, Ebû Muhammed Saïd b. Hakemün, İbn Ebû'l-Velîd el-Hatîb ve Kayrevan Mezâlim Mahkemesi başkanı Ebû'l-Kâsım et-Tûrî gibi şahsiyetler onun talebeleri arasında yer alır. Babası vefat edince (240/854) onun ilmi riyâsetini devraldı. Baba-oğulun burada kurdukları ilmî otorite sebebiyle bir ara Kayrevan şehrinin Sahnûniye olarak anıldığı rivayet edilir.

İbn Sahnün, babasının ölümünden bir süre sonra Kayrevan Kadısı Süleyman b. İmrân ile arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden Kayrevan'ı terketmek zorunda kaldı. Daha sonra şehre dönmek için Kayrevan Ağlebî Emîri Muhammed b. Ahmed'den mektupla eman diledi ve onun eman vermesi üzerine geri geldi. Şöhret ve nüfuzu gittikçe artan İbn Sahnün'a doğrudan bir şey yapamayacağını anlayan Süleyman b. İmrân, Kayrevan'da yaşayan bir grup Iraklı'yı onun aleyhine tahrik etti. Bunun üzerine İbn Sahnün emîre tesir ederek yakın dostlarından Abdullah b. Tâlib'i cuma imamı olarak tayin ettirmeyi başardı. Bir müddet sonra da Süleyman kadılık görevinden uzaklaştırıldı ve yerine Abdullah b. Tâlib tayin edildi.

İbn Sahnün 256 (870) yılında Sâhil'de vefat etti, cenazesi Kayrevan'a getirildi ve namazını Emîr Muhammed kıldırdıktan sonra babasının yanına defnedildi. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi muhtemelen babasıninkiyle karıştırıldığından 240 (854) olarak verilmiştir. Vefatında Kayrevan halkının yas tutarak bir süre okulları tatil ettiği ve dükkânlarını kapattığı, halktan bir grubun İbn Sahnün için yaptırılan türbenin etrafına çadır kurarak bir yıla yakın burada kaldığı, bu durumdan endişelenen emîrin bunların dağılmasını istediği rivayet edilir. Kaynaklar, hem halk hem idareciler tarafından çok sevilen İbn Sahnün'dan iyilik sever, hoşgörülü, mütevazî, ileri görüşlü bir kimse olarak söz eder. Onun bazı eserlerini nakleden Ebû'l-Hasan el-Kâbisî, çağdaşı olan Kadî İsâ b. Miskîn, Kuzey Afrika tarihçisi Ebû'l-Arab et-Temîmî, Kayrevanlı fakih ve tabakat müellifi Muhammed b. Hâris el-Huşenî, Kuzey Afrikalı tabip Ahmed el-Cezzâr, Muhammed

b. Abdülhakem gibi birçok âlim kendisinden övgüyle söz ederek ilmîne, zekâsına ve ahlâkına olan hayranlığını dile getirmiştir.

Döneminde Mâlikî fıkında otorite sayılan İbn Sahnün mezhep görüşüyle ilgili tartışmalarda son sözü söylüyordu. Fıkın yanı sıra hadis, kelâm, tarih ve edebiyat sahalarında da derin bilgi sahibi olmakla birlikte İslâm tarihinde eğitim ve öğretim alanında günümüze ulaşan ilk eserin müellifi sıfatı ile ayrı bir önem taşır. Eserlerinin çoğu kayıp olduğu için İbn Sahnün bugün daha çok bir eğitimiçi olarak tanınmış, eğitimle ilgili görüşleri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ancak onun fıkıh yönü eğitimciliğinden önde gelir. Bu sebeple eğitim alanındaki görüşlerini, eğitimin fikhî yönü veya eğitim konularının fıkıh ilim dalının verileri ışığında ele alınması şeklinde nitelendirenler de vardır (İbrâhim M. eş-Şâfiî, I, 252). İbn Sahnün, eğitim konusuna ve problemlerine eğitim biliminin günümüzde de geçerliliğini koruyan genel ilke ve metotlarına göre yaklaşmasını bilmiş, eğitimde fırsat eşitliği, cezalandırma yerine ikna etme, bilgiyi sevdirmek yerine haftalık ders programı, hafta sonu ve bayram tatili, öğretmenler için meslek aşkının önemi gibi hususlarda görüşler önermiştir. Eğitim konusunda İbn Sahnün'dan çok etkilenen kişi, onun eğitimle ilgili eserini bir nevi şerheden Ebû'l-Hasan el-Kâbisî (ö. 403/1012) olmuştur. Bir hadis ve fıkıh âlimi olan Kâbisî, eğitimle ilgili olarak yazdığı eserde pek çok konuda onunla aynı görüşü paylaşmıştır.

İbn Sahnün'un cedel ve münazara alanında da çok güçlü olduğu, bir defasında Mısırlı bir yahudi bilginiyle münazara ettiği ve bu şahsın ileri sürülen deliller karşısında Müslümanlığı seçtiği rivayet edilir. Halku'l-Kur'ân meselesinde Ebû Süleyman en-Nahvî ile münazarası meşhurdur. Dönemin tanınmış Mâlikî âlimlerinden İbn Abdûs el-Kayrevânî ile de kendilerine Abdûsiyye ve Muhammediyye adlarıyla birer mektep izâfe edilecek kadar kelâmî konularda önemli görüş ayrılıkları bulunduğu bilinmektedir.

Eserleri. Kaynaklar, İbn Sahnün'un değişik ilim dallarında eser veren nâdir müelliflerden biri olduğunu belirtir. Onun tarih, terâcim, fıkıh, hadis, kelâm ve eğitim gibi ilim dallarında 200 dolayında eserinin bulunduğu zikredilmekteyse de bundan cüzlerin toplamı kastedilmiş olmalıdır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Âdâbü'l-*

mu'allimîn (ve'l-müte'allimîn). Temel dinî eğitimin usul ve gayesini, öğretmen-öğrenci ilişkisinin fikhî ve örfî yönünü ele almakla birlikte genel eğitim usulleri, eğitim ve öğretimde uyulması gereken prensipler, öğrencilere verilmesi gereken bilgiler, öğretmenin hak ve sorumlulukları gibi konularda da genel bir çerçeve çizmektedir. Yazma nüshası Tunus'ta Dârü'l-kütübî'l-vataniyye'de kayıtlı bulunan (nr. 787/8) ve on küçük bölümden oluşan altı varaklık bu eseri ilk defa Hasan Hüsnî Abdülvehhâb neşretmiş (Tunus 1350/1931), daha sonra Gerard Lecomte Fransızca'ya çevirmiştir ("Le livre de règles de conduite des maitres d'école par Ibn Sahnün", *REI*, XXI [1953], s. 77-105). Ahmed Fuâd el-Ehvânî risâleyi *et-Terbiye fi'l-İslâm* adlı kitabının içinde (Kahire 1955, 1968), Muhammed el-Arûsî el-Matvî, Hasan Hüsnî Abdülvehhâb neşrini Rabat el-Hizânetü'l-âmmeh'deki (nr. 85K) nüsha ile karşılaştırıp notlar ekleyerek (Tunus 1392/1972), ayrıca Mahmûd Abdülmevlâ (Cezayir 1969, 1973, 1981), Muhammed Nâsır *el-Fikrû't-terbevî* adlı eserinin (Küveyt 1977), Abdurrahman Osman el-Hicâzî *el-Mezhebü't-terbevî inde İbn Sahnün* adlı çalışmasının içinde (bk. bibl.) yayımlamış, M. Faruk Bayraktar da eserin aslını ve Türkçe tercümesini uzun bir tanıtma yazısıyla birlikte neşretmiştir (İstanbul 1996). Bazı araştırmalarda yanlışlıkla *Âdâbü'l-mu'allimîn* ile *el-Müdevvene*'nin müellifi aynı kişi olarak gösterilmiştir (Tavukçuoğlu, sy. 7 [1997], s. 267-287). 2. *er-Risâletü's-Sahnûniyye (el-Ec-vibe)*. Müellifin öğrencisi Muhammed b. Sâlim el-Kattân el-Kayrevânî'nin fıkıh ağırlıklı çeşitli sorularına cevap olarak hazırlanmıştır. 3. *Uşûlü'd-dîn*. 4. *en-Nevâzil*. İbn Hayr bu eseri *Nevâzilü's-ş-sâlat min divâni Muhammed b. Sahnün* adıyla zikreder (son üç eserin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 473; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, II, 589-593). 5. *Mesâ'ilü'l-ci-hâd* (Mohamed Talbi, s. 535; *El*² [İng.], VII, 409).

İbn Sahnün'un kaynaklarda adı geçen birçok eserinden bazıları şunlardır: *el-Câmi'* (100 cüzden müteşekkil ansiklopedik bir eser olup aşağıda adı geçen eserlerin çoğunun bu kitabının değişik cüzleri olması muhtemeldir), *el-Müsned (es-Sened)* (hadise dair hacimli bir eserdir), *es-Siyer, et-Târîh, Tabakâti'l-ülemâ', Şerhu erba'ati kütüb min müdevveneti Sahnün, Tahrimü'l-müskir, el-İmâme, Tefsirü'l-Muvafta', er-Red 'alâ ehli'l-bida', Kitâbü'l-Eşribe ve garibü'l-*

hadîs, el-İmân ve'r-red 'alâ ehli's-şirk, el-Hüccce 'ale'l-Kaderiyye, el-Hüccce 'ale'n-Naşârâ, er-Red 'ale'l-Bekriyye, er-Red 'ale's-Şâtî'î ve ehli'l-'Irâk, ez-Zühd ve'l-emâne, Risâle fi âdâbi'l-mütenâzirîn (mâ yecibü 'ale'l-mütenâzirîn min hüsnü'l-edeb), el-Vera', er-Risâle fi ma'nâ's-sünne, er-Risâle fi men seb-be'n-nebî, el-İbâha, Âdâbü'l-Kâdî, Ahkâmü'l-Kur'an.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sahnûn, *Eğitim ve Öğretimin Esasları: Âdâbü'l-muallimîn* (trc. ve nşr. M. Faruk Bayraktar), İstanbul 1996, neşredenin girişi, s. 9-36; Ebü'l-Arab, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye ve Tûnis*, Beyrut, ts., s.129-132; Ebü Bekir el-Mâlikî, *Riyâzü'n-nüfûs* (nşr. Beşîr el-Bekkûş – Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1403/1983, I, 443-458; Kâdî İlyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 104-118; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ, *Me'âlimü'l-îmân fi ma'rifeti ehli'l-Kayrevân* (nşr. İbrâhîm Şebbûh), Tunus, ts., II, 122-136; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, Beyrut 1983, II, 115; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 60-63; Safedî, *el-Vâfi*, III, 86; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 180; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzeheb*, II, 169-173; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 169-170; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 150; M. Amari, *el-Mektebetü'l-'Arabîyyetü's-Şıkkîyye*, Lipsia 1857, s. 186-187; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 70; Ahmed Fuâd el-Ehvânî, *et-Terbiye fi'l-İslâm*, Kahire 1955; Mohamed Talbi, *L'émirat aghlabide*, Paris 1966, s. 10, 234, 238, 240, 352, 395, 534-535; Sezgin, *GAS*, I, 472-473; Mehmet Dağ v.dğr., *İslâm Eğitimi Tarihi*, Ankara 1974, s. 14-15, 20, 28, 164, 204; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 99; Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara 1982, s. 44, 46, 57, 58, 61, 63; Ahmet Çelebi, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (trc. Ali Yardım), İstanbul 1983, s. 18, 273; Mahfûz, *Terâcîmü'l-mü'ellifîn*, III, 19-24; Şemseddin Abdülmeir, *el-Fikrû't-terbevî 'inde İbn Sahnûn ve'l-Kâbisî*, Beyrut 1985; Abdurrahman Osman el-Hicâzî, *el-Mezhebü't-terbevî 'inde İbn Sahnûn*, Beyrut 1986; a.m.f., *et-Terbiyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Kayrevân*, Beyrut 1417/1997, s. 271-281; ayrıca bk. tür.yer.; İbrâhîm M. eş-Şâfiî, "Muhammed b. Sahnûn", *et-Terbiyyetü'l-İslâmiyye*, Riyad 1988, I, 247-261; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Kitâbü'l-'Ömr* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, II, 588-594; Hüseyin b. Muhammed Şevât, *Medresetü'l-hadîs fi'l-Kayrevân*, Riyad 1411, II, 705-713, 967-977; Sa'd Zağîlû Abdülhamîd, *Târîhu'l-Mağribi'l-Arabî*, İskenderiye 1994, II, 107-112; Gerard LeComte, "Le Livre des règles de conduite des maitres d'école par Ibn Sahnûn", *REI*, XXI (1953), s. 77-105; a.m.f., "Muhammed b. Sahnûn", *EI²* (İng.), VII, 409; Sha'bun Muffath İsmâil, "Muhammed İbn Sahnûn: An Educationalist and a Faqih", *Muslim Education Quarterly*, XII/4, Cambridge 1995, s. 37-54; Mustafa Tavukçuoğlu, "İbn Sahnûn'un Âdâbü'l-muallimîn'i Üzerine Bir Çalışma", *Sûlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Konya 1997, s. 267-287; Ali Refîî, "İbn Sahnûn", *DMBİ*, III, 666-667.

ALİ BAKKAL

İBN SÂİD el-HÂŞİMÎ

(ابن ساعد الهاشمي)

Ebü Muhammed Yahyâ
b. Muhammed b. Sâid el-Hâşimî
(ö. 318/930)

Muhaddis.

Muharrem 228'de (Ekim 842) Bağdat'ta doğdu. Hâşimî nisbesiyle anılması Halife Ebü Ca'fer el-Mansûr'un mevlâsı olmasıyla ilgilidir. Ağabeyleri Yûsuf ve Ahmed ile amcası Abdullah b. Sâid de muhaddis oldukları için ilmî bir muhitte yetişti. On bir yaşında hadis öğrenimine başladı ve ilk olarak Müslim ile Ebü Dâvûd es-Sicistânî'nin de hocası olan Hasan b. İsbâ b. Mâsercis'ten hadis rivayet etti. Hadis öğrenmek ve âlî isnad elde etmek için Dimaşk, Beyrut, Trablus, Mısır ve Hicaz'a seyahat etti. *Müsned*'indeki rivayetler onun Küfe, Rakka ve Askalân'a da gittiğini göstermektedir. Lüveyn diye anılan Muhammed b. Süleyman, Ahmed b. Menî, Ya'kûb b. İbrâhîm ed-Devrakî, Bûndâr diye tanınan Muhammed b. Beşşâr, Buhârî, Zübeyr b. Bekkâr, Ebü İshak el-Harbî, Hanbel b. İshak, Ebü Ca'fer İbn Ebü Şeybe, Ömer b. Şebbe, Rebî b. Süleyman el-Murâdî gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Kendisinden Ebü Bekir Ahmed b. Abdân eş-Şîrâzî, yaşça daha büyük olan Ebü'l-Kâsım el-Begavî, İbnü'l-Ciâbî, Taberânî, İbn Adî, İsmâilî, İbn Şâhin ve Dârekutnî hadis rivayet ettiler. Aynı zamanda kendisinden hadis aldığı Ebü'l-Kâsım el-Begavî onu sika, Dârekutnî de sika, sebt, hâfız olarak nitelendirmiştir. Hadiste anlayışın ezberlemeden daha üstün bir yeri bulunduğuna işaret eden Ebü Alf en-Nisâbüri ile İbnü'l-Ciâbî, akranı arasında İbn Sâid el-Hâşimî'nin üstün anlayışıyla bilindiğini belirtmiş, talebesi Ebü Bekir Ahmed b. Abdân eş-Şîrâzî de onun dirâyet hususunda herkesten ileri olduğunu söylemiştir. Ebü Ya'lâ el-Halîlî, İbn Sâid'i devrin tanınmış muhaddisleri İbn Ebü Dâvûd, İbn Huzeyme ve İbn Ebü Hâtîm ile birlikte anmış. Hatîb el-Bağdâdî ve İbnü'l-Cevzî ise onun sika hadis hâfızlarından ve hadisleri iyi anlayan âlimlerden biri olduğunu söylemiştir. Zehebî'ye göre de hadis râvilerini tanıma ve hadislerdeki gizli kusurları bilme konularında yetkili bir âlimdir. İbn Sâid el-Hâşimî 20 veya 18 Zilkade 318'de (14 veya 12 Aralık 930) Küfe'de vefat etti ve Bâbülküfe'de defnedildi.

Eserleri. 1. *Müsnedü 'Abdillâh b. Ebî Evfâ*. Abdullah b. Ebü Evfâ'nın merfû,

mevkuf ve maktû kırk altı rivayetinin kendisinden rivayette bulunan şahısların adlarına göre toplandığı bir çalışmadır. İbn Sâid'in belirttiğine göre bu hadisler Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân'ın *Müsnedü İbn Ebî Evfâ*, Vekî b. Cerrâh'ın *es-Siyer* ve Sâid b. Yahyâ el-Ümevî'nin *el-Megâzî* gibi eserlerinden alınmıştır. *Müsned Sa'd* b. Abdullah Âl-i Humeyyid tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1408/1988). 2. *Müsnedü Ebî Bekir eş-Şiddîk*. Eserin ikinci kısmı Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 104, vr. 58-65). 3. *el-Emâlî*. İki meclisten ibaret iki nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de olan (Mecmua, nr. 87, vr. 82-88, nr. 90, vr. 48-57) eseri Sezgin *Meclis* adıyla kaydetmektedir (GAS, I, 176). 4. *Hadîs*. Bazı bölümleri Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de iki ayrı mecmua içinde yer almakta olup (Mecmua, nr. 33, vr. 115-122; dördüncü cüzü: Mecmua, nr. 40, vr. 283-295) *Min hadîşihî* adıyla kayıtlı bazı rivayetleri de aynı kütüphanededir (Mecmua, nr. 118). 5. *Hadîşü 'Abdillâh b. Mes'ûd* (*Müsnedü 'Abdillâh b. Mes'ûd*). İkinci kısmı Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Hadis, nr. 387, vr. 67-102). Kaynaklarda İbn Sâid'e *es-Sünen fi'l-fıkh, el-Müsned fi'l-hadîs, el-Kırâ'ât, eş-Şehâdât* ve *Cüz'* adıyla diğer bazı eserler de nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 288; Hâkim en-Nisâbüri, *Sü'âlatü Hâkim en-Nisâbüri li'd-Dârekutnî* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Riyad 1404/1984, s. 95; Hamza b. Yûsuf es-Sehmî, *Sü'âlatü Hamza b. es-Sehmî li'd-Dârekutnî ve gayrih*, Riyad 1404/1984, s. 258-260; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 231-234; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 235-236; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXVII, 290; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 501-507; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 776-778; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 225; Sezgin, *GAS*, I, 176; Elbânî, *Mahtûfât*, s. 64; Zirîklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 164.

ABDULLAH AYDINLI

İBN SAİD el-MAĞRİBÎ

(ابن سعيد المغربي)

Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Mûsâ
b. Muhammed b. Abdilmelik
b. Saîd el-Mağribî
(ö. 685/1286)

Edip, şair, tarihçi ve coğrafyacı.

610 (1214) yılında Kal'atü Yahsub'da (Alcala la Real) doğdu. Sahâbî Ammâr b. Yâsir'in neslindedir. Dedelerinden Abdullah b. Saîd b. Ammâr b. Yâsir, Emevî-